

2/

Trubadúrské písně jako nové pojetí evropské lyriky a jejich první pokračovatelé

Okcitanští trubadúři, severofrancouzští truvéři, portugalští trubadúři

P/

Jaufré Rudel: Když v máji dny se dlouží, sám

(Lanquan li jorn son lonc en may)

(...1125 – 1148...)

Okciténský trubadúr

[*Jaufres Rudels de Blaia byl velmi urozený muž, princ z Blaia. Zamiloval se do hraběnky z Tripolisu, aniž ji kdy viděl, jen pro to, jak dobře o ní mluvili poutníci vracující se z Antiochie. Složil o ní mnoho písní s libými melodiemi a s prostými slovy. A jelikož ji chtěl vidět, přijal kříž a vyplul na moře. Na lodi však onemocněl, a tak ho odvezli do hostince v Tripolisu, neboť jej pokládali za mrtvého. Oznamovali to hraběnce, ona přišla k jeho lůžku a objala ho. Pochopil, že je to ona. Ihned se mu vrátil sluch a dech a začal chválit Boha za to, že jej zachoval při životě až do chvíle, kdy ji mohl spatřit. A tak zemřel v jejím náručí. Ona jej dala pochovat s velkou slávou v domě Templu a potom, tébož dne, vstoupila do kláštera z bolesti, již cítila nad jeho smrtí.*]

(Překlad původního literárního životopisu, okc. nazývaného *vida*, ze soupisů trubadúrských písní sestavených ve 13.-15. století. Přeloženo s přihlédnutím k překladu J. Pelána z knihy *Vzdálená láska*, 2013, s. 31.)

Ukázka převzata z: Jaufres Rudel, *Vzdálená láska*, Zblouv, Opus, 2013, s. 71-77. Přeložil: Jirí Pelán. Překlad vychází z edice: *Les chansons de Jaufré Rudel*, vydal Alfred Jeanroy, 2. vyd., Paříž, Champion, 1924.

Formální charakteristika:

Cansó o 7 slokách a závěrečné tornadě. Verše jsou osmislabičné s mužskými rýmy ve schématu ababcce, přičemž rým b představuje ve všech slokách opakující se slovo „v dále“, okc. lohn (tzv. mot refranh). Rýmy se opakují ve všech slokách (tzv. coblas unissonans).

1

Když v máji dny se dlouží, sám
naslouchám zpěvu ptáků v dále,
a když se nazpět ubírám,
tu vzpomínám na lásku v dále.
Jdu mlčky, touhou zasmušilý,

a ptačí hlas a šípek bílý
jsou míň než chladný větru van.

2

Bůh, který nezná lež a klam,
kéž dá mi spatřit lásku v dáli!
Leč za dobro, v něž spoléhám,
teď trpím dvakrát, neb je v dáli.
Ach, jít jak poutník mnohou míli,
by její oči popatřily
na hůl, již svírá moje dlaň!

3

Pro lásku Boží požádám
ji - št'asten - o přístřeší v dáli;
a strpí-li to, setrvám
jí nablízku, příchozí v dáli.
Vzdálený přítel, dovolí-li,
přistoupí blíž a hovor milý
mu vrátí mír a zchladí skrář.

4

Smuten i vesel zpět se dám,
pokud ji spatřím, lásku v dáli!
Žel, nevím, kdy ji uhlídám,
neb její země leží v dáli.
Tolik cest lidské kroky mýlí,
a nikdo neví, dorazí-li...
Jak Bůh si přeje, tak se staň!

5

Slast jiné lásky nehledám,
mou radostí buď láska v dáli!
Je nejkrásnější ze všech dam
a nemá rovné blízko, v dáli!
Pro zjev tak ryzí, ušlechtilý,
nechat' jsem třeba, pošetilý,

zajatcem saracénským zván!

6

Bůh stvořil všechno zde i tam,
a stvořil také lásku v dáli.
Jéž já, jenž bázní nestrádám,
též vpravdě spatřím lásku v dáli!
Získat ten dar, vím, že v té chvíli
sad i síň by se proměnily
v palác, který má tisíc bran!

7

Má pravdu ten, komu se zdám
žádostivý té lásky v dáli.
Ba, jinou radost nežádám
než potěšení z lásky v dáli!
Žel, nemám, po čem srdce šlípí.
Mně určil kmotr neužilý
milovat, nebýt milován!

8

Žel, nemám, po čem srdce šlípí.
Buď proklet kmotr neužilý
za ten los: nebýt milován!

Bertran de Born: Velikonoční čas mám rád

(Be m platz lo gais temps de pascor)

(...1159 – 1195, † 1215)

Okcitánský trubadúr

[Vida I

Bertrands de Born byl kastelánem v Peiregorském biskupství, pánem hradu Autafort. Neustále válčil se všemi svými sousedy, s hrabětem z Peiregorsu, s vikomtem z Lemoges, se svým bratrem Constantinem a s Richardem, dokud byl hrabětem z Peitieu. Byl dobrým rytířem, válečníkem, citem, trubadúrem, byl moudrý a výřečný. A uměl konat věci dobré i špatné. Ovládal, vždy když chtěl, krále Enrika a jeho

2/ Trubadúrské písně jako nové pojetí evropské lyriky a jejich první pokračovatelé. Antologie starších románských literatur
Sestavil J. Prokop. České Budějovice: Ústav romanistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2014.
Dostupné z: <<http://www.ff.jcu.cz/antologie-starsich-romanskych-literatur>>.

syna. Především však chtěl, aby mezi sebou válčili otec se synem a s bratrem navzájem. Chtěl také, aby spolu bojovali francouzský a anglický král. A pokud uzavřeli mír nebo příměří, ihned se ho snažil zničit nějakým sirventesem a ukázat, jak je každý z nich tím mírem znectěn. Z té příčiny mu vyplývalo mnoho dobrého i zlého.

Komentář

Lemoges (též Limoges, fr. Limoges) je hlavní město kraje Lemosin (Lemuzínska, fr. Limousin), ležícího na severozápadě Okcitanie. Králem Enricem je míněn anglický král Jindřich Plantagenet (1133-1189), jeho synem Richard Lví Srdce (1157-1199).

Vida II

Bertrans de Born byl z Lemuzínska. Byl vikomtem z Autafortu, kde měl více než tisíc vazalů. Chtěl své bratry zbavit dědictví, avšak nemohl kvůli anglickému králi. Byl velmi dobrý trubadúr sirventesů a složil jen dvě canso, jimž nechal aragonský král složit protějšky od pana Guirauta de Borneill. Jeho žakér se jmenoval Papiols. Bertran byl velmi vznešený a dobrý dvořan. Hrabě z Bretaně nazýval Rassa, anglického krále Ano-a-ne a jeho syna, Mladého krále, Námořník. Měl ve zvyku neustále podněcovat k válce mezi barony a mezi otcem a synem z Anglie, dokud Mladý král nezemřel zasažen střelou u jednoho Bertranova bratra. Bertrans de Born se vychloubal, že je tak výtečný, že ani nepotřebuje užívat celý svůj rozum. A pak ho zajal král, a když jej držel ve vězení, řekl mu: „Bertrane, teď vám bude třeba celého vašeho rozumu.“ A on odpověděl, že o svůj rozum přišel, když zemřel Mladý král. Tehdy král plakal žalem nad svým synem a odpustil Bertranovi, dal mu šaty, území a práva. A ten žil dlouhý čas na světě a pak vstoupil do cisterciáckého řádu. Zde jsou jeho sirventesy.

Komentář

Druhá vida se mýlí v tom, když Bertrana označuje za vikomta, což je chyba, kterou opakuje i vida Guilhema de Bergueda. Aragonským králem je míněn Alfons II. (1154-1196). Hrabě z Bretaně je Jaufre, syn anglického krále Jindřicha II. a Aliénor, vnučky trubadúra Guilhema de Peitieu, stejně jako Richard Lví Srdce zde označovaný za krále otce. Mladý král, Jindřich III., je autorem textu nesprávně označovaný za Richardova syna, ačkoli byl ve skutečnosti jeho bratrem. Ačkoliv se zdá, že Bernartův vliv na vzájemná nepřátelství v rodině Plantagenetů byl mizivý, Dante jej přesto právě z tohoto důvodu umístil v sugestivní pasáži své Božské komedie do Pekla (XXVIII, 112-142).

(Srov. Riquer 1975: 686-688.)

(Překlad původního literárního životopisu, okc. nazývaného *vida*, ze soupisů trubadúrských písní sestavených ve 13.-15. století. Převzato z *Přátelé, přiléhavý složitý vers: písně okcitánských trubadúrů*, Praha, Argo, 2001.)

Ukázka převzata z: *Vzdálený slavíkův zpěv*, Praha, SNKLU, 1963, s. 154-155. Přeložil:

Emanuel Frynta za jazykové spolupráce Václava Černého. Bez upřesnění vydání originálu, z kterého přeloženo.

Formální charakteristika:

Pět slok s osmi a šestislabičnými verši (a8 b8 a8 b8 c6' d8 d8 c6' d8 d8) a dvě tornady. Všechny sloky zachovávají stejné rýmy (coblas unissonans).

1

Velikonoční čas mám rád,
ten čas, kdy pučí list a květ,
když slyším ptáky štěbetat
a oslavovat boží svět,
a zejména mě baví,
když vidím v lukách vlajky vlát,
když stany rostou jako sad
a celý nedočkaví
rytíři samý kryt a plát
se jedou na pláň šikovat.

2

Rád vidím honce stáda hnát,
štvát lidi, jmění odvážet
a plundrovat a drancovat
před vojskem, než se stáhne zpět;
mě nikdy neunaví
hledět, jak vojska tisknou hrad,
jenž má být pobořen a vzat,
a ozbrojené davy
z náprsně odrážejí vpád
přes příkop s hradbou palisád.

3

Mám rád, když pán se nechce bát
a jede v čele uprostřed,
to potom všichni napořád
vyrazí jako jeden sled
do nelítější vřavy;
že mají pána za příklad,

ženou se jako stádo z vrat
a nic je nezastaví,
vědí, že ve cti bude stát,
jen kdo se umí bít a rvát.

4

Meč o meč, palcát o palcát,
vše tříská, tříští, míří vpřed,
leckterý vazal kolikrát
se také začne rozhánět;
tak padnou první hlavy,
koně se začnou rozbíhat,
a když má bitva tento spád,
muž dbalý cti a slávy
řeže a seče jako kat,
protože bít je víc než hnát.

4

Nemám chuť jíst a spát,
než uslyším: Hrr na ně, vpřed! –
než koně padlých začnou ržát
a plašit se a obracet,
ne, nedotknu se stravy,
než zazní: Pomoc! – nemám hlad,
než začnou těla dopadat
do zkrvavené trávy,
než spatřím praporeček vlát
na kopí čnicím z mrtvých zad.

5

Baroni, buďte zdrávi!
Zastavte města, vsi i hrad
a ved'te války, ty mám rád!

O/

Guilhem de Peitieu: Farai un vers de dreit nien

(*1071-†1126)

Okcitéanský trubadúr

[*Hrabě z Peitieu byl jeden z nejurozenějších mužů na světě a z největších svůdců žen; byl dobrý rytíř ve zbraní i štědrý v dvornosti a uměl dobře skládat písně a zpívat. Dlouhý čas chodil po tomto světě, aby šálil ženy. Měl syna, který měl za ženu vévodkyni z Normandie, s níž měl dceru, jež byla ženou Jindřicha, krále anglického, a matkou Mladého krále a pana Richarda a hraběte Jaufrého z Bretaně.*

Komentář

Vnučka Guilhema de Peitieu Aliénor byla nejprve provdána za francouzského krále Ludvíka VII. a po rozluce s ním se stala anglickou královnou po boku Jindřicha II. Plantageneta. Biografie vyjmenovává jejich syny Mladého krále, Richarda Lví Srdce a Jaufrého z Bretaně (Riquer 1975: 112).]

(Překlad původního literárního životopisu, okc. nazývaného *vida*, ze soupisů trubadúrských písní sestavených ve 13.-15. století. Převzato z *Přátelé, přiléhavý složitý vers: písně okcitéanských trubadúrů*, Praha, Argo, 2001.)

Ukázka převzata z: Martín de Riquer, *Los trovadores*, Barcelona, Ariel, 2011, s. 113-117 (v. 35 doplněn o značku stažení na "qu'ie.n"). Edice Martina de Riquer vychází z vydání Nicolò Pasera, *Guglielmo IX. Poesie*, Istituto di Filologia Romanza dell'Università di Roma, Modena, 1973. Překlad J. Holub a J. Prokop v *Přátelé, přiléhavý složitý vers: písně okcitéanských trubadúrů*, Praha, Argo, 2001.

Formální charakteristika:

Osm slók osmi a čtyřslabičným veršem v rýmovém schématu a8 a8 a8 b4 a8 b4 (rým a se ve slokách mění, rým b zůstává).

1

Farai un vers de dreit nien,
Non er de mi ni d'autra gen,
Non er d'amor ni de joven,
Ni de ren au,
Qu'enans fo trobatz en durmen

*Vers složitý zřehla o ničem:
nebudu já či jiný v něm,
nebude láska, mladost v něm
ani to ostatní;
vždyť ve spánku jej složil jsem*

Sus un chivau.

za jízdy na koni.

2

No sai en qual hora.m fui natz,
No soi alegres ni iratz,
No soi estranhs ni soi privatz,
Ni no.n puesc au,
Qu'enaisi fui de nueitz fadatz
Sobr'un pueg au.

*Den neznám, kdy jsem narozen,
radosti, smutku vzdálen jsem,
mrzoutství dalek, družnostem,
a jinak nelze mi;
vždyť tak na kopci vysokém
mě v noci zakleli.*

3

No sai cora.m fui endormitz,
Ni cora.m veill, s'om no m'o ditz!
Per pauc no m'es lo cor partitz
D'un dol corau,
E no m'o pretz una fromitz,
Per saint Marsau!

*Nepoznám, kdy spím a kdy bdím,
a vím to jen díky ostatním;
pro nic si srdce poráním
zlou, vážnou bolestí;
a vůbec se tím netrápím,
při našem světcovi.*

4

Malautz soi e cre mi morir,
E re no sai mas quan n'aug dir.
Metge querrai al mieu albir,
E no.m sai cau:
Bos metges er si.m pot guerir,
Mor non, si.m mau.

*Nemocný jsem, snad smrtelně,
a vím jen to, co řeknou mně.
Snad najdu na to lékaře,
je-li však takový.
Zdraví-li dá, pak dobrý je,
špatný, když přitíží.*

5

Amigu' ai ieu, non sai qui s'es,
C'anc no la vi, si m'aiut fes,
Ni-m fes que.m plassa ni que.m pes,
Ni no m'en cau:
C'anc non ac Norman ni Franses
Dins mon ostau.

*Mám milou, nevím, kdo to jest:
ji nespatrił jsem, na mou čest,
ni vlídnost od ní znám, ni lest,
co na tom záleží:
vždyť Francouz, Norman ke mně z cest
nebyli pozváni.*

6

Anc non la vi et am la fort,
Anc no'n aic dreit ni no.m fes tort;
Quan no la vei, be m'en deport;
No.m prez un jau:
Qu'ie.n sai gensor e belazor,
E que mais vau.

*Ji neznám a moc rád ji mám,
nečelím přízni, urážkám;
když je pryč, pak se usmívám,
zbla na tom záleží:
milejší, bezčí totiž znám
a úcty hodnější.*

7

No sai lo luec ves on s'esta,
si es en pueg ho es en pla;
non aus dire lo tort que m'a,
abans m'en cau;
e peza.m be quar sai rema,
per aitan vau.

*Kde žije, je mi neznámé,
zda na kopci či v nížině;
nehodlám říct, jak trápí mě,
to volím mlčení;
a strach mám, že snad zůstane,
že pryč jdu raději.*

8

Fait ai lo vers, no sai de cui;
Et trametrai lo a celui
Que lo.m trameta per autrui,
Enves Peitau,
Que.m tramezes del sieu estui
La contraclau.

*Tu je vers, o kom nevím sám,
a pošlu ho a tomu dám,
kdo po jiném ho pošle tam,
kde Peitau má své zdi;
od svojí schránky, aby k nám
protiklíč poslal mi.*

Conon de Béthune: Tant ai amé c'or me convient haïr

(*1150-†1220?)

Severofrancouzský trubér

[*Francouzský trubér ze starobylého šlechtického rodu z kraje Artois, který se významnou měrou podílel na 3. a 4. křížové výpravě (1189-1192 a 1202-1204). Po dobytí Konstantinopole křížáky v roce 1204 působil v důležitých úřadech tamní správy a na sklonku života, po smrti císařovny Jolandy z Hainautu v roce 1219, byl dokonce šlechtou vybrán za regenta císařství. Jako trubér byl obdivován pro své písně o lásce a křížovém tažení. Přisuzuje se mu autorství 14 dochovaných skladeb, u čtyř z nich je však nejisté. K deseti jeho skladbám se zachoval i notový záznam nápěvu.*]

Ukázka převzata z: *Les Chansons de Conon de Béthune*, vydal Axel Wallensköld, Paříž, Honoré Champion, 1968 (1921), s. 13-14.

Formální charakteristika:

Čtyři sloky jedenácti a osmislabičným veršem (deseti a sedmislabičným dle francouzské metriky). Rýmy se opakují ve dvou za sebou jdoucích slokách (coblas doblas), přičemž sudé sloky přejímají rýmy

lichých slok následujícím způsobem: ababcbcb babacaca.

1

Tant ai amé c'or me convient haïr
Et si ne quier mais amer,
S'en tel lieu n'est c'on ne saice traïr
Ne dechevoir ne fausser.
Trop longement m'a duré ceste paine
K'Amors m'a fait endurer ;
Et non por quant loial amor certaine
Vurai encoir recovrer.

2

Ki or vauroit loial amor trover
Si viegne a moi por coisir !
Mais bien se doit belle dame garder
K'ele ne m'aint pour traïr,
K'ele feroit ke fole et ke vilaine,
S'em porroit tost mal oïr,
Ausi com fist la fause Chapelaine,
Cui tos li mons doit haïr.

3

Assés i a de celes et de ceaus
Ki dient ke j'ai mespris
De çou ke fis covreture de saus,
Mais mout a boin droit le fis,
Et de l'anel ki fu mis en traïne,
Mais a boin droit i fu mis,
Car par l'anel fu faite la saisine
Dont je sui mors et traïs.

4

A moult boen droit en fix ceu ke j'en fix,
Se Deus me doinst boens chevaux !
Et cil ki dient ke i ai mespris
Sont perjuré et tuit fauls.
Por ceu dechiet bone amor et descline
Que on lor souffre les mals,
Et cil ki cellent lor faulse covine
Font les pluxors deloiauls.

D. Dinis: A tal estado mi adusse, senhor

(*1261-†1325)

Galicijsko-portugalský trubadúr

[*Byl synem Alfonse III. Portugalského a Beatrice Kastilské a vnukem kastilského krále a literáta Alfonse X. Moudrého. Roku 1279 se stal portugalským králem. V roce 1282 se oženil s Isabelou Aragonskou a roku 1290 založil první portugalskou univerzitu v Lisabonu, která byla později přenesena do Coimby. Byl jedním z nejpłodnějších portugalských trubadúrů své doby. Dochovalo se jeho přibližně 137 písní různých žánrů a témat: písní o lásce, o milém (port. cantigas de amigo), ale také satirických a sarkastických (port. cantigas de escárnio, cantigas de maldizer). K sedmi z těchto písní se dochovalo notový záznam nápěvu.]*

Ukázka převzata z: *Cancioneiro d'elrei D. Diniz*, vydal Caetano Lopes de Moura, Paříž, J. P. Aillaud, 1847, s. 70-71. Překlad Vladimír Mikeš v *Písně portugalských trobadorů*, Praha, Mladá fronta, 1983, s. 109.

Formální charakteristika:

Cantiga zahrnovaná svým tématem mezi milostné (port. cantigas de amor), avšak pro svůj lehce ironický tón útočící na „provensálské“ básníky může být považována i za satirickou píseň (port. cantiga de escárnio e maldizer). Tři sloky desetislabičným veršem se stejnými rýmy (coblas unissonans).

I.

Proençaes soen mui ben trobar
e dizen eles que é con amor;
mais os que troban no tempo da frol
e non en outro, sei eu ben que non
an tan gran coyta no seu coração
qual m'eu por minha senhor vejo levar.

*Provensálci jsou dobrí básníci!
Básní prý z lásky, proto verš tak zní.
Ale ten, kdo se dává do básní
až v čase prvních květů, nikdy dřív,
pro žádnou lásku neměl jaktěživ
můj žal, mou ránu v srdci zející.*

II.

Pero que troban e saben loar
sas senhores o mais e o melhor
que eles poden, soñ sabedor
que os que troban quand'a frol sazón
á, e non ante, se Deus mi perdon,
non an tal coyta qual eu ey sen par.

*Moc dobře básní! Je to koncert chval
na milenky, se vším si poradí,
jenomže ten, kdo k zpěvu nasadí
dříve nežli všechno začne kvést,
ten nepochopí, co mám za bolest,
Bůh odpusť mi, jaký já nesu žal.*

III.

Ca os que troban e que s'alegrar
van eno tempo que ten a color
a frol consigue, tanto que se for
aquei tempo, logo en trobar rason
non an, non viven en qual perdiçon
oj'eu vivo, que pois m'á-de matar.

*Ti, kteří básní plní radosti,
když rozžihá se barva v okvěti,
a sotvaže ta chvíle odletí,
už vypadne jim báseň z paměti,
ti neví, v jakém žijí prokletí,
umučen smutkem, drcen úzkostí.*

B/

- BUBEN, Vladimír, *Dějiny spisovné provençalštiny*, nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě, výtiskla Státní tiskárna v Praze, 1931.
- Corpus des troubadours* [digitální edice vybraných trubadúrských písní a biografí], řídí Vicenç Beltran i Pepió a Tomàs Martínez Romero, Institut d'Estudis Catalans [citováno 8. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://troubadors.iec.cat/>>.
[Obsahuje také stránku s odkazy na zásadní projekty a dokumenty dostupné na internetu: v záložce „El projecte“ > „Enllaços“.]
- JAUFRES RUDEL, *Vzdálená láska*, přel. Jiří Pelán, Zblov, Opus, 2013.
- LOPES, Graça Videira; Ferreira, Manuel Pedro et al. (2011-), *Cantigas Medievais Galego Portuguesas* [databáze písní galicijsko-portugalských trubadúrů online]. Lisboa: Instituto de Estudos Medievais, FCSH/NOVA [citováno 19. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://cantigas.fcsh.unl.pt>>.
- Occitanica: mediateca enciclopedica* [textové, obrazové a zvukové dokumenty související s okciténskou kulturou a literaturou online]. CIRDÒC, Béziers, 2011- [citováno 8. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://occitanica.org>>.
- Písně portugalských trubadorů*, přel. Vladimír Mikeš, Praha, Mladá fronta, 1983.
- Přátelé, přeléhavý složíím vers: písně okciténských trubadúrů*, přel. J. Holub a J. Prokop, Praha, Argo, 2001.
- Rialto: Repertorio informatizzato dell'antica letteratura trobadorica e occitana* [digitální edice vybraných trubadúrských písní a biografí], řídí Costanzo Di Girolamo, Università di Napoli Federico II, 2003-. ISSN 1973-381X [citováno 8. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.rialto.unina.it/>>.
- RIQUER, Martín de, *Los trovadores: historia literaria y textos*, Barcelona, Ariel, 2011 (1975). [Dosud nejúplnější antologie trubadúrských písní, krátkých biografí (*vidas*) a dobových vysvětlení k písním (*razós*). Okc. originál se španělským překladem. Stěžejní bibliografie k autorům a textům aktualizovaná většinou do roku 1975.]
- Vzdálený slavíkův zpěv*, za jazykové spolupráce Václava Černého přeložili Gustav Francl, Emanuel Frynta, Petr Kopta, Vladimír Mikeš a Ota Nechutová, Praha, SNKLU, 1963.